

II

Πρέπει όμως να γνωρίσωμε ἐγγύτερα τὴ θρησκευτικὴ προσωπικότητα τοῦ Αὐγουστίνου, νὰ ἰδοῦμε κατὰ συγκεκριμένο τρόπο τὸ μεγάλο θρησκευτικὸ πάθος καὶ ἦθος, ὥστε νὰ αισθανθοῦμε κάτι ἀπὸ τοὺς ἐσωτερικοὺς ἀγῶνες τοῦ μεγάλου αὐτοῦ χριστιανοῦ. Τὸ ἔργο ὅμως, ὅπου ὁ Αὐγουστίνος μᾶς ἀποκαλύπτει σὲ ὅλον τὸ πλάτος καὶ βάθος τὴ θρησκευτικὴ του προσωπικότητα, εἶναι οἱ « Ἐξομολογήσεις ». Κατὰ τὴ στροφή τοῦ τετάρτου πρὸς τὸν πέμπτο μ. Χ. αἰῶνα, δηλαδή γύρω στὰ 400, ἔγραψε ὁ Αὐγουστίνος τὸ περίφημο ἔργο του « Confessiones », μνημεῖο μοναδικὸ τῆς τέχνης τοῦ λόγου ἑνὸς μεγάλου χριστιανοῦ, ἀλλὰ καὶ μνημεῖο ἀγάπης πρὸς τὸν Θεό. Οἱ Ἐξομολογήσεις περιέχουν τὴ ζωὴ τοῦ Αὐγουστίνου ἀπὸ τὴ γέννησή του μέχρι τοῦ θανάτου τῆς μητέρας του, Μόννικας, δηλαδή περιγράφουν τὴ ζωὴ του ἀπὸ τὰ 356 ἕως τὰ 387. Τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα τῆς ζωῆς αὐτῆς εἶναι ἐλάχιστα, ὅτι ὅμως ἔχει μεγάλη σημασία εἶναι οἱ ψυχικὲς καταστάσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐξαιρετὴ, σχεδὸν ζωγραφικὴ τους παράσταση ἀπὸ τὸν Αὐγουστίνου. Ἔχομε ἐδῶ τὴν ἱστορίαν τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδιάς τοῦ Αὐγουστίνου, καθὼς καὶ τὴν περιγραφήν τῆς πνευματικῆς του ἐξελίξεως. Ὁ Roujoulat ὠνόμασε τὶς Ἐξομολογήσεις ἀθάνατη ζωγραφικὴ τῆς ἀνθρώπινης καρδιάς: *l'immortelle peinture du coeur humain*. Μὲ τὴν ἐξαιρετὴ τρυφερότητα καὶ τὴν ἐσωτερικότητα, καθὼς καὶ μὲ τὴν παρακόλουθη κατάνυξη καὶ ταπείνωση θυμίζει ἐδῶ ὁ λόγος τοῦ Αὐγουστίνου τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ, οἱ ὁποῖοι ἦταν καὶ τὸ τακτικὸ ἀνάγνωσμά του. Προσφωνεῖ καὶ ἐπικαλεῖται ἄμεσα τὸν Θεὸ καὶ συνδιλέγεται ἀδιάκοπα μὲ τὸν Θεὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τοῦ ἔργου του. Τὰ πρῶτα ἑννέα βιβλία τοῦ ἔργου καταγίνονται μὲ τὴν ἱστορίαν μιᾶς ψυχῆς ποὺ ἀναζητᾷ τὴν ἀλήθειαν καὶ ὅμως πέφτει ἀπὸ τὴν μιᾶν πλάνην στὴν ἄλλη. Τὸ δέκατο βιβλίον θέλει νὰ δείξῃ ποιά ἦταν ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς αὐτῆς, ὅταν ἀκριβῶς ὁ Αὐγουστίνος γράφῃ τὸ ἔργο του. Τέλος τὰ τρία τελευταῖα βιβλία περιέχουν βαθυστόχαστη ἐρμηνείαν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ὅπως τὴν θέτει ἡ Γένεσις καὶ καταλήγουν σὲ ὑψηλὰ φιλοσοφικὰ νοήματα, ὅπου ἀποκορυφώνεται ὅλο τὸ ἔργο. Οἱ Ἐξομολογήσεις εἶναι ἔργο παρηγορίας καὶ ἐποικοδομήσεως καὶ γιὰ τὸν ἴδιον τὸν συγγραφέα καὶ γιὰ ὅποιονδήποτε ἄλλον ἀγωνιζόμενον χριστιανό, ὁ ὁποῖος θὰ εὔρῃ ἐδῶ μέσα τὴν ἀνεξάντλητην ἀγάπην καὶ καλωσύνην τοῦ Θεοῦ, ὅπως αὐτὴ φανερώνεται στὸν ἄνθρωπον, ὅταν αὐτὸς συνειδητοποιήσῃ τὴν πλάνην του, τὴν ἁμαρτίαν του.

Τὸ ~~γεγονὸς τῆς ἁμαρτίας~~ καὶ ἡ συνείδηση γιὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο, τὸ ~~γεγονὸς τῆς ὀνητότητας~~ καὶ ἡ συνείδηση γιὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο εἶναι δύο συγκλονιστικὰ βιώματα μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ χριστιανοῦ. Αὐτὰ συνταράζουν τὴν ψυχὴ τοῦ Αὐγουστίνου καὶ γεννοῦν μέσα της τὸν μεγάλο πόθο, τὸν ἕμερο τῆς λυτρώσεως. Κατεχόμενος ὁ Αὐγουστίνος ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ ἀδυσώπητα συναισθήματα ἔρχεται νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεό, αὐτὸς ὁ ἀσήμαντος κόκκος μέσα στὴν ὅλη δημιουργία, καὶ νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ταπεινότητά του, γιὰτὶ γνωρίζει ὅτι « ὁ Θεὸς ἀντιτάσσεται ὑπερηφάνοις, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν ». Ἐξ ἄλλου τὸ ἐλάχιστο σημεῖο τῆς δημιουργίας, ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ εἶναι πλασμένος κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, ἔχει τὴ δυνατότητα, παρακινούμενος ἀκατάπαυστα καὶ ἀπὸ τὴ θεϊκὴ παρουσία, νὰ εὕρῃ τὴν εὐδαιμονία του, νὰ γυρίσῃ καὶ ν' ἀναπαύσῃ τὴν πονεμένη καὶ ἀνήσυχη καρδιά του μέσα εἰς τὸ πλήρωμα τοῦ Θεοῦ. Δὲν ὑπάρχει ἀνάπαυση τοῦ ἀνθρώπου, εὐδαιμονία ἐσωτερικὴ καὶ λύτρωση, ἔξω τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπιστροφή ὅμως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν πηγὴ του, ἡ ἀναγνώριση ὅτι εἶναι πλασμένος κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, προϋποθέτει τὴ γνώση τοῦ Θεοῦ ἢ καλύτερα προϋποθέτει τὴν πίστη πρὸς τὸ μεγάλο γεγονὸς ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἔγινε ἄνθρωπος, ὅτι ὁ ἴδιος ἐταπεινώθη γιὰ νὰ λυτρώσῃ, ν' ἀνοίξῃ τὸν δρόμο τῆς λυτρώσεως. Ἐσένα, Θεέ μου, ἐπικαλεῖται ἡ πίστη μου, τὴν ὁποῖαν ἐσύ μοῦ ἔδωκες, μοῦ ἐνέπνευσες μὲ τὴν ἐνανθρωπία τοῦ Υἱοῦ Σου ». Τοῦτο εἶναι τὸ μεγάλο μυστήριον, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶναι κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν, ὅτι ἡ ἐνανθρωπία τοῦ Θεοῦ εἶναι γεγονὸς καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος πιστεύει, δηλαδὴ ἀναγνωρίζει καὶ τὸ πρῶτο καὶ τὸ δεύτερο γεγονὸς. Τοῦτο ὅμως σημαίνει, λέγει ὁ Αὐγουστίνος, ὅτι « δὲν θὰ ὑπῆρχα, ἂν δὲν ἦσυνα Ἐσύ, Θεέ μου, μέσα μου ». Ἡ παρουσία ὅμως αὐτῆ τοῦ Θεοῦ ἔχει ἀξία γιὰ τὸν ἄνθρωπο μόνον ὅταν ὁ ἴδιος ἔχῃ συνείδηση γι' αὐτὴν, ὅταν αὐτὴ τοῦ γίνῃ βίωμα. Ἐξ ἄλλου ὅμως τὸ γεγονὸς αὐτὸ τὸν συγκλονίζει τόσο, ὥστε διερωτᾶται : « ποῦ ὑπάρχει τύπος μέσα μου, ὅπου ἢμπορεῖ νὰ ἔλθῃ ὁ Θεός μου ; » δηλαδὴ πῶς γίνεται, πῶς εἶναι δυνατόν, ἡ ψυχὴ του νὰ ζῆ τὸ μεγάλο τοῦτο βίωμα ; πῶς εἶναι δυνατόν νὰ χωρέσῃ τὴ μεγαλωσύνη τοῦ Θεοῦ ; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἀπαντᾷ ὁ Αὐγουστίνος μὲ ἓνα ἄλλο ἐρώτημα ποῦ εἶναι κατ' οὐσίαν κατάφαση. « Ἡ εἶσαι παντοῦ μὲ ὅλη σου τὴν οὐσία, καὶ ὅμως κανένα πρᾶγμα δὲν περιέχει Ἐσένα ; » Καὶ προσθέτει : « Δὲν σκορπίζεσαι, ἀλλὰ μᾶς ἐνώσεις ».

Ἡ διαλεκτικὴ τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ ἀπείρου, ἡ σχέση ψυχῆς καὶ Θεοῦ, κόσμου καὶ Θεοῦ, δημιουργίας καὶ Δημιουργοῦ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ μεγάλα βιώματα τοῦ χριστιανοῦ. Ἀπ' αὐτὴν τὴ βαθύτατη συναισθησιμότητα ἔρχεται ὁ λόγος τοῦ Αὐγουστίνου : « ἂν καὶ ὅλα τὰ ἀλλάζῃς, Θεέ μου,

ὁ ἴδιος δὲν εἶσαι οὔτε νέος οὔτε παλαιός, ὅμως τὰ κάνεις ὅλα νέα ». Καὶ συμπληρώνει τὴ σκέψη του μὲ τοὺς λόγους τοῦ Ἰὼβ « ὁ παλαιῶν ὄρη καὶ οὐκ οἶδασι. Ὁ τοὺς ὑπερηφάνους παλαιῶν καὶ οὐκ οἶδασι ». Ὁ χριστιανὸς ζῆ ἐδῶ τὴν αἰώνια σχέση τοῦ Δημιουργοῦ μὲ τὸν κόσμον, ζῆ τὸ μυστήριον τῆς δημιουργίας καὶ ἡ ψυχὴ του ἀναπαύεται καθὼς τὸ θεάζεται : « Ἄν καὶ αἰώνια ἐνεργῆς, εἶσαι ἀδιάκοπα ἐν ἡσυχίᾳ ». Ὁ πόθος, ὁ θρησκευτικὸς ἔρωσ τῆς ψυχῆς τοῦ χριστιανοῦ, εἶναι νὰ εὕρη εἰρήνην ἐν τῷ Θεῷ, νὰ εὕρη ἀπόλυτη εὐδαιμονία, ἀφοῦ συνειδητοποιήσῃ πρὶν τὴν ἀπόλυτη ἐνδειὰ του. « Θεέ μου, ζωὴ μου, ἅγια μου εὐδαιμονία », *dulcedo mea sancta*. Πρόκειται ἐδῶ γιὰ μιὰ ἅγια μέθη, ἥπου ὁ ἄνθρωπος λησιμονάει τὴν ἀθλιότητά του. « Ποιὸς θὰ κάμη, ὥστε νὰ εἰσεέλθῃς Ἐσὺ στὴν καρδιά μου καὶ νὰ τὴν μεθύσῃς, ὥστε νὰ λησιμονήσω τὴν ἀθλιότητά μου, καὶ νὰ περιλάβω Ἐσένα τὸ μοναδικὸ ἀγαθὸ μου ; » Ὁ οἶκος τῆς ψυχῆς εἶναι στενός, αὐτὴ εἶναι ἡ συνείδησις τοῦ Αὐγουστίνου ὡς χριστιανοῦ, ἀλλὰ ἡ πίστις ἀνοίγει τὴν ψυχὴ, τὴν μεγαλώνει καὶ ποθεῖ ν' ἀγκαλιάσῃ τὴ Θεότητα. Ἡ πίστις κατὰ βάθος ἀνοίγει τὴν ψυχὴ καὶ τῆς δίνει τὴ δύναμη νὰ μιλήσῃ, νὰ κοινωνήσῃ μὲ τὸν Θεό. « Ἐπίστευσα δι' ὃ ἐλάλησα ». Τὸ μεγάλο δεινὸ εἶναι νὰ μένη ἡ ψυχὴ κλειστή, νὰ μὴν ἀγαπᾷ τὴ Θεότητα· αὐτὸς εἶναι ὁ μέγας πόνος. Γίνεται ὅμως αὐτὸς συνειδητὸς ὅταν ἀρχίσῃ κανεὶς ν' ἀγαπᾷ. « Δὲν εἶναι μέγας πόνος νὰ μὴ Σὲ ἀγαπάω ; » Καὶ ἐδῶ ἀκούονται οἱ φθόγγοι τοῦ νεοπλατωνικοῦ ἔρωτος πρὸς τὸ νοητὸ κάλλος καὶ πρὸς τὴν ἀνείδεη ἀρχή, τὸ ἀπόλυτο Ἐν. Ἡ ἀγάπη ὅμως αὐτὴ ἡ ἀπόλυτη εἶναι καὶ ἕνας θάνατος τοῦ κόσμου· ἡ ἀπόλυτη ζωὴ γεννιέται, προβάλλει, ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ κόσμου τούτου. Ἡ ψυχὴ πρέπει νὰ λυθῇ ἀπόλυτα ἀπὸ τὸν κόσμον, πρέπει ν' ἀποθάνῃ κατὰ τὴν σχέση της μὲ τὸν κόσμον, γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ ἰδῇ τὸ ἀπόλυτον θέαμα, νὰ φθάσῃ τὸν ἀληθινὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. « Θέλω νὰ πεθάνω, γιὰ νὰ μὴν πεθάνω, ἀλλὰ νὰ ἰδῶ τὴ σωτηρίαν μου, νὰ ἰδῶ τὸν Λόγον Σου ». Ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς πίστεως τῆς χριστιανικῆς ἔρχεται ὁ Αὐγουστίνος στὶς Ἐξομολογήσεις του νὰ ἱστορίσῃ ἀλλὰ καὶ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν προηγούμενην ζωὴν του, νὰ δώσῃ εἰκόνα καθολικὴν γιὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς προσωπικότητάς του. Βλέπει τώρα ὅτι ὅλη του τὴ ζωὴ τὴν παρακολουθοῦσε ἡ πρόνοια καὶ ἡ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ. « Ἄφησέ με ὅμως νὰ μιλήσω γιὰ τὴν εὐσπλαγχνίαν σου, ἐγὼ ὁ χοῦς καὶ ἡ τέφρα ».

Μὲ τὸ καινούργιον θρησκευτικὸν συναίσθημα φωτίζει ὅλα τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς· καὶ τὴ γέννησίν του καὶ τὴν προκοπὴν του τὴν ὀφείλει στὴ δύναμιν τοῦ Θεοῦ, « γιὰτὶ δὲν εἶναι ἡ μητέρα μου ποὺ γέμιζε τὸ στήθος της μὲ γάλα, ἀλλὰ Ἐσὺ μου ἔδινες τροφήν διὰ μέσου ἐκείνης ». Ὅτι κάθε ἀγαθὸν ἔρχεται ἀπὸ τὴν πηγὴν τοῦ ἀγαθοῦ,

αὐτὴν τὴν ἀλήθεια, λέγει, τὴν κατάλαβε ἀργότερα. "Ὁμως « δὲν εἶναι κανεὶς ἐλεύθερος ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, οὔτε τὸ βρέφος, ποὺ ἔζησε μία ἡμέρα ἐπὶ τῆς γῆς ». Ἡ συνείδηση τῆς ἁμαρτίας γενικεύεται τώρα μέσα στὴν ψυχὴ του. « Ἴδου γὰρ ἐν ἀνομίαις συνελήφθην καὶ ἐν ἁμαρτίαις ἐκίσσησέ με ἡ μήτηρ μου ». Θυμᾶται τὴν παιδική του ἡλικία. Θυμᾶται ὅτι, ὅπως καὶ τᾶλλα παιδιὰ, μισοῦσε κι' αὐτὸς τὴ μάθηση, ἀγαποῦσε τὸ παιχνίδι καὶ φοβόνταν τὶς ξυλιές. Ἡ κλίση πρὸς τὸ παιχνίδι καὶ ἡ ἀγάπη του πρὸς τὸ θέατρο καὶ τὰ θεάματα τοῦ κατέστρεφε τὴν ἐπίδοσή του πρὸς στίς σπουδές. « Ἄμαρτανα λοιπόν, γιατί ἐπραττα ἐναντίον τῶν ὁδηγιῶν τῶν γονέων μου καὶ τῶν διδασκάλων μου ». Καὶ οἱ δύο ὅμως γονεῖς του ἦταν σύμφωνοι νὰ σπουδάσῃ ὁ Αὐγουστῖνος καὶ ἔκαναν τὸ πᾶν γι' αὐτό. Καὶ οἱ δύο τὸν πιέζουν νὰ μάθῃ. « Δὲν θὰ ἐμάθαινα, ἂν δὲν με ἐξανάγκαζαν ». Ὁ ἐξαναγκασμὸς ὅμως αὐτὸς δὲν ἦταν κατὰ βάθος ἠθικός, γιατί « κανεὶς δὲν πράττει ἠθικὰ παρὰ τὴ θέλησή του, ἔστω καὶ ἂν εἶναι καλὸ αὐτὸ ποῦ κάνει ». Ἔτσι ἀξιολογεῖ ὁ Αὐγουστῖνος τὴν πίεση ἐκείνη τῶν γονέων του. « Δὲν ἐπρατταν σωστὰ ἐκεῖνοι ποὺ με ἀνάγκαζαν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸ ἦλθε σὲ μένα ἀπὸ Σένα, Θεέ μου ». Γιατί; « Διότι ἔβαν ἐκεῖνοι με ἀνάγκαζαν νὰ σπουδάσω, δὲν εἶχαν ἄλλον σκοπὸ ἐνώπιόν τους γιὰ μένα παρὰ τὸν χορτασμὸ με πλούτη καὶ με δόξα ».

Βαθύτερη σπουδὴ ὅμως τότε χωρὶς Ἑλληνικὰ γράμματα ἦταν ἀδιανόητο πρᾶγμα. Καὶ ὅμως ὁ Αὐγουστῖνος δὲν ἀγάπησε τὰ Ἑλληνικὰ. « Γιατὶ μισοῦσα τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα, ποὺ ἤδη ὡς μικρὸ παιδί εἶχα ἀρχίσει νὰ τὴν μαθαίνω, δὲν μοῦ εἶναι ἀκόμη σήμερὰ ἐντελῶς σαφές ». Ἰδιαίτερη χαρὰ ὅμως εἶχε γιὰ τὸ μάθημα τῆς λατινικῆς γραμματικῆς. Οὔτε τὰ μαθηματικὰ τοῦ ἦταν ἀγαπητά. Τώρα ποὺ κρίνει τὰ πράγματα τῆς παιδείας του ἀπὸ ὠριμὴ σκοπιὰ καὶ πρὸ παντὸς με τὸ χριστιανικὸ του συναίσθημα βρίσκει ὅτι τὰ στοιχειώδη μαθήματα ἦταν καλύτερα ἀπὸ τὰ ἀνώτερα, ἀπὸ τὴ λατινικὴ λογοτεχνία, ἀπὸ τὶς περιπέτειες τοῦ Αἰνεία, τὸν θάνατο τῆς Διδουῆ καὶ ἀπὸ ὅλη τὴν Αἰνειάδα τοῦ Βιργιλίου. « Τί εἶναι πιὸ ἀξιοθρήνητο παρὰ ἓνας ἄθλιος ἄνθρωπος ποὺ δὲν εὐσπλαγχνίζεται τὸν ἑαυτό του, ἀλλὰ θρηνεῖ τὸ θάνατο τῆς Διδουῆ, ἀποτέλεσμα ὑπερβολικῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Αἰνεία, καὶ δὲν θρηνεῖ τὸν ἴδιο τὸν θάνατό του, ἀποτέλεσμα ἐλαττωματικῆς ἀγάπης πρὸς Ἐσένα, Θεέ μου, φῶς τῆς καρδιάς μου, ἄρτε τῆς ψυχῆς μου ». Τοῦτο εἶναι ποὺ πληγώνει τώρα τὴν ψυχὴ τοῦ Αὐγουστίνου—ὅτι τότε, ὅταν ἦταν νέος, δὲν ἐγνώριζε ἀγάπη πρὸς τὸν Θεό. « Δὲν Σ' ἀγαποῦσα καὶ εἶχα ἔρωτες μακριὰ ἀπὸ Σένα ». Ὅπως δὴποτε ὁ Αὐγουστῖνος κρίνει τώρα ὅτι ἡ γραφὴ καὶ ἡ ἀνάγνωση, τὰ πρῶτα δηλαδὴ στοιχεῖα τῆς παιδείας του, ἀξίζουν πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς μύθους τῶν ποιητῶν, ἀπὸ τὴν ἀρχαία λογοτεχνία καὶ συναίσθεται ὅτι « ἁμαρτάνε ὡς νέος γιατί προτιμοῦσε αὐτὲς τὶς μηδαμι-

νόητες από τις ωφέλιμες ἐπιστῆμες, ἢ μᾶλλον τις ωφέλιμες ἐπιστῆμες τις μισοῦσε, ἐνῶ ἐκεῖνες τις μηδαμινότητες τις ἀγαποῦσε ». Ἀπορεῖ ὅμως ὁ ἴδιος πῶς συνέβαινε νὰ μισῇ ὡς νέος τὸν Ὀμηρο, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς καταγίνεται μὲ παρόμοιες μηδαμινότητες, μὲ μύθους. Παρηγορεῖται ὅμως, γιατί ὑποθέτει ὅτι καὶ στοὺς Ἑλληνόπαιδες συμβαίνει τὸ ἴδιο μὲ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς. Ὁ Αὐγουστῖνος καταδικάζει τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς μεγάλους τοὺς μύθους, γιατί ὁ ἴδιος τώρα πιστεύει σὲ κάτι ἀνώτερο· ἔχει συλλάβει τὴν πνευματικὴ ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο θυμίζει τὴν ἀνάλογη θέση ποὺ λαμβάνει ὁ Πλάτων στὴν Πολιτεία του ἐναντῖον τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν· τοὺς καταδικάζει γιατί ἢ ποιήσῃ τους μιμεῖται τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ παριστάνῃ τὴν καθαρὴ εἰκόνα, τὸν καθαρὸ τύπο τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ ὁ Αὐγουστῖνος ὁμολογεῖ ὅτι ἡ δυσκολία ποὺ εἶχε νὰ μάθῃ τὴν ξένη γλῶσσα, τὰ Ἑλληνικά, αὐτὴ τοῦ « δηλητηρίαζε κάλλε ἀπόλαυση τῆς ἐλληνικῆς λογοτεχνίας ». Τώρα ποὺ γράφει τις Ἑξομολογήσεις του καταδικάζει καὶ τὴν ἐλληνικὴ λογοτεχνία, ἐνῶ τότε, ὅταν ἦταν νέος, ἦταν ἡ γλῶσσα ποὺ τὸν ἐμπόδιζε νὰ χαρῆ, νὰ ἀπολαύσῃ τὴν ὁμορφιά της. « Δὲν ἐγνώριζα ἀκόμα οὔτε μιὰ λέξη ἐλληνικὴ καὶ μὲ ἀνάγκαζαν μὲ ἀπειλὲς καὶ τιμωρίες νὰ μάθω τὴν ἐλληνικὴ λογοτεχνία ». Ὁ Αὐγουστῖνος ἀποδίδει τὴν ἐπιμονὴ τῶν γονέων του καὶ τῶν διδασκάλων του νὰ μάθῃ Ἑλληνικά στὴ συνήθεια, στὸ γεγονός δηλαδή ὅτι ὅλοι οἱ μορφωμένοι ἦταν πιά συνήθεια νὰ γνωρίζουν Ἑλληνικά· καὶ μὲ ἀγανάκτηση γράφει στὶς Ἑξομολογήσεις του: « Ποιὸς θ' ἀντισταθῇ στὸ ρεῦμα τῆς συνήθειας ἢ πότε τέλος θὰ στερέψουν οἱ πηγές του ; Ἐσὺ (ἡ συνήθεια) δὲν ἦσουν ἀπεύθυνη ποὺ ἐγὼ ἐδιάβαζα γιὰ τὸν κεραυνοβόλο Δία, γι' αὐτὸν ποὺ ἦταν συγχρόνως καὶ ἓνας μοιχός ; » Καὶ ὅμως μέσα σ' αὐτὸ τὸ « ρεῦμα τῆς κολάσεως ρίχνουν τὰ παιδιὰ οἱ ἄνθρωποι καὶ δίνουν καὶ δίδακτρα γιὰ νὰ μαθαίνουν τὰ παιδιὰ τέτοια πράγματα ».

Διακρίνει ὅμως ὁ Αὐγουστῖνος τὴ γλῶσσα ἀπὸ τὰ νοήματα, τὴ λέξη ὡς σύμβολο ἀπὸ τὰ συμβολιζόμενα. Ἡ γλῶσσα καὶ ἑαυτὴν εἶναι ἀθῶα, ἔνοχα· εἶναι τὰ κακὰ νοήματα. « Δὲν κατηγορῶ τις λέξεις, αὐτὲς εἶναι διαλεκτὰ δοχεῖα· ἀλλὰ κατηγορῶ τὸ κρασί, ποὺ μ' αὐτὰ μᾶς προσφέρουν οἱ μεθυσμένοι δασκάλοι ». Ὁμολογεῖ ὅμως ὁ Αὐγουστῖνος ὅτι εἶχε μεγάλη χαρὰ γιὰ τις λέξεις. Καὶ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ εἶναι ἀλλιῶς, γιατί ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀγάπη, ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἔρωτα, θὰ προκύψῃ ὕστερα ἡ μεγάλη ρητορικὴ του δύναμη καὶ τέχνη. « Ἐμάθαινα εὐχάριστα αὐτὲς τις λέξεις, ἐγὼ ὁ φτωχὸς χαιρόμουν μ' αὐτὲς καὶ γι' αὐτὸ μὲ θεωροῦσαν νέο ποὺ ἔδινε τις καλύτερες ἐλπίδες ». Τὰ πράγματα ὅμως ποὺ μάθαινε μὲ τις λέξεις τότε, αὐτὰ τοῦ φαίνονται τώρα καπνὸς καὶ ὀμίχλη. « Μὰ δὲν εἶναι ὅλα αὐτὰ καπνὸς καὶ ὀμίχλη ; Δὲν ὑπῆρχε πράγ-

ματι τίποτε άλλο για να να μορφώσω το πνεῦμα μου και τη γλώσσά μου ; » Ὑπῆρχε, ἀλλά, ὅπως ὁμολογεῖ, δὲν τὸ ἐγνώριζε. Ἡ Γραφή ἔπρεπε νὰ ἦταν τὸ σχολεῖο τῆς ψυχῆς και τοῦ πνεύματος του. « Ἡ δόξα Σου, Κύριε, μέσα στὶς Ἁγίες Γραφές Σου ἔπρεπε νὰ παιδεύση και νὰ κατευθύνῃ τὶς νεανικὲς δυνάμεις τῆς καρδιάς μου ».

Ὁ Αὐγουστῖνος ἐπιμένει πολὺ στὸ ζήτημα τοῦτο τῆς πρώτης του παιδείας και ὁμιλεῖ ὡς παιδαγωγός. Οἱ ἄνθρωποι, λέγει, τηροῦν μὲ προσοχή και φόβο τὶς προσταγές τῶν γραμματικῶν διδασκάλων, ἀλλὰ δὲν τηροῦν τὶς ἐντολές τοῦ Θεοῦ. Ἡ πρόσκαιρη ὠφειμιμότητα εἶναι πού κανονίζει τὰ πάντα· συνεπῶς και τὴν παιδεία. Δὲν εἶναι λοιπόν, λέγει, περίεργο, ὅτι και αὐτὸς ἐλκύσθηκε ἀπὸ τὶς ματαιότητες αὐτές και ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ. Ἡ γραμματικὴ και ἡ ρητορικὴ, ἡ ἡδονὴ τῶν λέξεων, ἦταν ματαιότητα. « Τοῦτο, Θεέ μου, τὸ βλέπεις και σιωπᾶς, γιατί εἶσαι μακρόθυμος και πολυέλεος ». Νὰ εἶναι κανεὶς μακριὰ ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ σημαίνει νὰ εἶναι μέσα σὲ σκοτεινὰ πάθη και ματαιότητες. Ἐκείνη ἡ ἡδονὴ τῶν λέξεων, ἐκείνη ἡ ἔλξη του ἡ παλιά ἀπὸ τὴν αἴγλη τῶν λέξεων και τῆς γλώσσας ἦταν σκοτεινὴ ἐπιθυμία. Τοῦτο σημαίνει « ὅτι ἐβάδιζα μακριὰ ἀπὸ τὸ πρόσωπό Σου ». και προσθέτει : « Ἰδές, Κύριε, Θεέ μου, και ἰδές μὲ τὴ συνήθη μακροθυμία Σου, πόσο ἐπίπονα οἱ ἄνθρωποι προσέχουν τοὺς θεσμούς τῆς γλώσσας και τοὺς κανόνες τῶν συλλαβῶν, πού τοὺς παρέλαβαν ἀπὸ ἄλλους, ἐνῶ τὰ σταθερὰ ἐχέγγυα τῆς σωτηρίας, πού παράλαβαν ἀπὸ Σένα, τὰ παραμελοῦν ». Τοῦτο εἶναι πού ἐξοργίζει τώρα τὸν Αὐγουστῖνο, ὅτι δηλαδή οἱ ἄνθρωποι εἶναι τυπικοὶ στὰ μικρά, ἐνῶ στὰ μεγάλα εἶναι ἀδιάφοροι. « Ἄν λοιπόν ἓνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς φύλακες και διδασκάλους τῆς γραμματικῆς προφέρῃ τὴ λέξη « ἄνθρωπος » λαυθασμένα, αὐτὸς ἀπαρέσκει στοὺς ἀνθρώπους περισσότερο παρά ἂν παραβαίνοντας τοὺς νόμους Σου μισοῦσε τὸν συνάνθρωπό του, ἂν και αὐτὸς εἶναι ἀδελφός του ». Και ὅμως ὁ Αὐγουστῖνος ὄχι μόνον ἀνατράφηκε μ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ, ὅπως εἶπαμε πρὶν, δὲν κατορθώνει οὔτε τώρα μέσα στὶς Ἐξομολογήσεις του νὰ ἀποβάλλῃ τὴ ρητορικότητά του. Ἡ ρητορικὴ εἶναι στὸ αἷμα του. Τὸ ἴδιο γίνεται και μὲ τὸν Πλάτωνα. Κανεὶς δὲν ἐπολέμησε τὴ ρητορικὴ ὅσον ὁ Πλάτων· και ὅμως και στὸν Πλάτωνα ἡ ρητορικὴ ἦταν μέσα στὸ αἷμά του και συχνὰ καταπολεμεῖ τὴ ρητορικὴ μὲ ρητορικὴ. Ἡ σκοπιὰ ὅμως τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἡ φιλοσοφικὴ ἀλήθεια, ἐνῶ ἡ σκοπιὰ τοῦ Αὐγουστίνου εἶναι ἡ θρησκευτικὴ ἀλήθεια. Αὐτὴν τὴν ἀλήθεια τὴν ἐγνώρισε ὁ Αὐγουστῖνος ὡς ὄριμος και ἀπὸ τὴ σκοπιὰ της βλέπει τώρα τὰ προηγούμενα. Και πάλιν ὅμως, ἔτσι πιστεύει τώρα, ὅτι ἀγαθὸ εἶχε ἡ νεότητά του ἦταν ἐκ Θεοῦ. Γιὰ τοῦτο ἐρχεται τώρα νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ, γιατί και μέσα ἀκόμα στὴν ἄλλη πλάνη

εἶχε ἀπὸ τὴν νεότητά του τὴν χαρὰ πρὸς τὴν ἀλήθεια. « Μισοῦσα τὴν ἀπάτη, εἶχα ἐξαίρετη μνήμη, ἡ φιλία μὲ εὐχαριστοῦσε, ἀπόφευγα τὴν ἄγνοια. "Ὅλα αὐτὰ εἶναι δῶρα τοῦ Θεοῦ μου, δὲν τὰ ἔδωκα ἐγὼ στὸν ἑαυτό μου· αἰώνια ἀγαθὰ εἶναι αὐτὰ ποὺ συναπαρτίζουν τὸ ἐγὼ μου. Ἄγαθος λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἐδημιούργησε. Καὶ τὸν δοξάζω γιὰ ὅλα τὰ ἀγαθὰ, ποὺ μοῦ ἐδάνεισε ἤδη ὅταν ἤμουναι παιδί. » Ἡ πλάνη ὅμως τότε ἦταν ὅτι ὁ νέος δὲν ζητοῦσε τὸν ἑαυτό του μέσα στὸν "Ε ν α, δηλαδή στὸν Θεό, ἀλλὰ μέσα στὰ πλάσματά του. « Ἔτσι ἐμπλέχθηκα σὲ πῆλο, αἰσχύνῃ καὶ πλάνῃ ». Τὸ μεγάλο γεγονός ποὺ καταλαβαίνει τώρα εἶναι τοῦτο: « Τὸ εἶναι μου, Θεέ μου, τὸ ὀφείλω σὲ Σένα ».

III

Ἡ ἀξία τῶν Ἐξομολογήσεων ἔγκειται, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, στὸ γεγονός, ὅτι ἀπὸ τὸ σημεῖο ὅπου τώρα εὐρίσκεται ὁ Αὐγουστῖνος συνθέτει ὅλη τὴν προηγούμενη ζωὴ καὶ τὴν ἐρμηνεύει μὲ τὰ χριστιανικὰ κριτήρια. "Ὅλα τὰ γεγονότα φωτίζονται τώρα μὲ ἓνα φῶς ποὺ δὲν τὸ εἶχαν πρὶν μέσα τους. Θυμᾶται τὰ περασμένα καὶ τὰ ὁμολογεῖ ὄχι γιατί τὰ ἀγαπάει, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀγαπήσῃ τώρα πῶς πολὺ τὸν Θεό. « Θέλω νὰ θυμηθῶ τίς ἐπαίσχυντες πράξεις τῆς νεότητάς μου, τίς σαρκικὲς παραπλάνησεις τῆς ψυχῆς μου, ὄχι γιατί τίς ἀγαπῶ, ἀλλὰ γιὰ ν' ἀγαπήσω, Θεέ μου, Ἐσένα πῶς πολὺ ». Τότε ἐφλέγονταν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ χορτάσῃ μὲ ἡδονὴ κατώτερη, ἄφησε τὸν ἑαυτό του νὰ ἀγριέψῃ μέσα σὲ παροδικὲς καὶ σκοτεινὲς ἀγάπες. « Ἔτσι ἐχάθηκε ἡ ὁμορφιά μου ». Ἡ ὁμολογία γίνεται δίχως κανένα δισταγμό· ἡ ψυχὴ ἐδῶ γυμνώνεται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων, παρουσιάζεται σὲ ἕλη τῆς τὴν ἐσωτερικότητα. « Καὶ τί ἄλλο μ' εὐχαριστοῦσε τότε, παρὰ ν' ἀγαπῶ καὶ ν' ἀγαπιέμαι ; » Ἀπὸ τὴν τελματώδη ἐπιθυμία καὶ τὸν χείμαρρο τῶν ἡδονῶν πῶν αἰσθήσεων, λέγει ὁ Αὐγουστῖνος, ἀνέβαιναν σύννεφα ποὺ σκίαζαν τὴν καρδιά του καὶ τὴν σκοτείνιαζαν. Τίποτε ὅμως μόνιμο δὲν εὐρίσκε τότε· ἔτρεχε ἀπὸ ἡδονὴ σὲ ἡδονὴ καὶ οὔτε τὸν ἑαυτό του, τὸν ἐσωτερικὸ πυρῆνα τοῦ εἶναι του, δὲν ἐγνώριζε. « Ποῦ εἶμουναι ἐγὼ, πόσο μακριὰ ἐξωρισμένος ἀπὸ τὴν χαρὰ τοῦ οἴκου Σου σ' ἐκεῖνα τὰ δέκα ἕξ χρόνια τῆς ζωῆς μου, ὅταν ἡ ἡδυπάθεια μὲ ἐξουσίαζε ; » Ἀλλὰ οὔτε οἱ δικοί του ἐφρόντισαν, λέγει, νὰ τὸν συγκρατήσουν: « Ἡ φροντίδα τους ἦταν μονάχα πῶς θὰ μάθαινα γράμματα, πῶς νὰ ἐπεξεργασθῶ ἓνα καλὸ λόγον καὶ πῶς θὰ κερδίσω μ' αὐτὸν τοὺς ἀκροατάς μου ». Γιὰ ποῖον ὅμως λέγονται ὅλα αὐτὰ ; Σὲ ποῖον ἀφηγεῖται ἐδῶ ὁ Αὐγου-

στῆνος ; « "Οχι βέβαια σὲ Σένα, Θεέ μου, ἀλλὰ ἐνώπιον τοῦ προσώπου Σου τὰ ἀφηγοῦμαι πρὸς τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἔστω καὶ ἂν ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων πού θὰ πιάσουν τὸ βιβλίό μου στὰ χέρια τους θὰ εἶναι μικρός ». Βαθύτατη παιδαγωγικὴ συνείδηση, ἢ συναίσθηση μιᾶς ἀποστολῆς καὶ ἐνὸς νέου ἤθους ὁμιλεῖ ἐδῶ μὲ τὸ στόμα τοῦ Αὐγουστίνου.

Ὁ μετανοημένος, αὐτὸς πού ἦταν πρὶν παραστρατημένος, πού εἶχε πέση πρὶν τόσο κάτω, αὐτὸς ἔρχεται τώρα νὰ ὁμιλήσῃ. Γιατί ; « Για νὰ γνωρίσωμε καὶ ἐγὼ καὶ οἱ ἀναγνώστες μου ἀπὸ πόσο μεγάλο βάθος δικαιούμεθα ἡμεῖς νὰ Σὲ ἐπικαλούμεθα ». Τοῦτο εἶναι βίωμα χριστιανικό. Ὁ μετανοημένος, αὐτὸς κατ' οὐσίαν εἶναι ἀληθινὸς χριστιανός. « Σὲ ποιὸν κλίνεις τὸ οὖς Σου προτιμώτερα παρὰ σὲ μιὰ μετανοημένη καρδιά ; ». Αὐτὸς ὁ μετανοημένος ὁμολογεῖ τώρα ὅτι τότε « στὴν πραγματικότητα ἤμouνα ἐξαγριωμένος, γιατί ἤμouνα μακριὰ ἀπὸ τὴ λατρεία Σου, Θεέ μου, πού εἶσαι ὁ μόνος ἀληθινὸς καὶ ἀγαθὸς Κύριος τοῦ ἀγροῦ Σου, τῆς καρδιάς μου ». Συντριπτικὰ συναισθήματα κατέχουν τὸν μετανοημένο, τὸν χριστιανὸ Αὐγουστῆνο. Ἐξ ἄλλου ὅμως ἡ καινούργια πίστη τοῦ δίνει ἀφάνταστη δύναμη ψυχῆς, γιατί χρειάζεται ἀπίθανη ψυχικὴ δύναμη νὰ ἀφηγηθῆ κανεὶς μὲ τόση γυμνότητα τὴ ζωὴ του. Ἐνα παράπονο ἐκφράζει τώρα ὁ μετανοημένος αὐτός, ὅτι τότε πού βλαστομανοῦσαν τ' ἀγκάθια τῆς ἡδονῆς γύρω στὴν κεφαλὴ του δὲν ἐκινήθηκε κανένα χέρι νὰ τὰ ἐξοντώσῃ. Ὁ πατέρας του μάλιστα, λέγει, ἐχαίρονταν γιὰ τὰ ἀνδρικὰ πάθη τοῦ παιδιοῦ του. « Ἀλλὰ στῆς μάννας μου τὴν καρδιά εἶχες ἀρχίσει, Θεέ μου, νὰ χτίζῃς τὸν ναὸ Σου, γιατί αὐτὴ ἦταν ἤδη κατηχουμένη ». Τὸ παράπονο ὅμως στρέφεται κατὰ τῶν ἄλλων, ὅχι κατὰ τῆς μητέρας του, γιατί θυμᾶται « ὅτι ἐκείνη κρυφὰ διαρκῶς τὸν εἰδοποιοῦσε νὰ μὴν πέση στὴν ἀκολασία ». Ὅμως τὰ μηνύματα αὐτὰ καὶ οἱ παραινέσεις τῆς μητέρας του τοῦ φαίνονταν γυναικεῖα πράγματα, καὶ, προσθέτει, « ντρεπόμουνα νὰ τὰ ἀκούσω ». Μὲ τὸ στόμα ὅμως τῆς μητέρας του μιλοῦσε σ' αὐτὸν ὁ Θεός. Τοῦτο τὸ κατάλαβε ὕστερα, ὅταν ἔγινε χριστιανός. Γι' αὐτὸ λέγει τώρα : « Ἄν καὶ Ἐσὺ δὲν σιωποῦσες, ὅμως ἐγὼ περιφρονοῦσα Ἐσένα μέσα στὸ πρόσωπο τῆς μητέρας μου, ἐγὼ τὸ παιδί της ». Ἀλλὰ τότε ἦταν ἀφώτιστος καὶ ὠρμοῦσε μέσα στὰ τυφλὰ πάθη τόσο ὥστε ντρεπότανε τοὺς συνηλικιώτες του, ἂν τὸ μέτρο τῆς ἀκολασίας του ἦταν μειωμένο. « Ἀλλὰ καὶ ἡ μητέρα μου », προσθέτει, « δὲν ἀποφάσισε νὰ δεσμεύσῃ τὰ πάθη μου μὲ τὸν γάμο, γιατί φοβόνταν, ὅτι τὰ δεσμὰ τοῦ γάμου θὰ ἦταν ἐμπόδιο στὶς ἐλπίδες μου ».

Μὲ ἀνάλογη σκληρότητα πρὸς τὸν ἑαυτό του ἀφηγεῖται ὁ Αὐγουστῆνος καὶ τᾶλλα, ἀθώοτερα παραπτώματα τῆς ἐφηβικῆς του ἡλικίας. Τὸν ὠθοῦσε ἡ τάση νὰ διαπράξῃ μιὰ κλοπὴ καὶ τὴν διέπραξε ὅχι

ἀπὸ ἀνάγκη, ὄχι γιατί δὲν εἶχε αὐτὸ ποὺ ἔκλεψε, ἀλλὰ γιατί, ὅπως λέγει, τοῦ ἔλειπε ἡ δικαιοσύνη· καὶ κάτι χειρότερο ἀκόμα, γιατί « αἰσθανόμενα ἀηδία πρὸς τὴ δικαιοσύνη ». Ἐκλεψε κάτι μαζί μὲ ἄλλους ποὺ αὐτὸς τὸ εἶχε σὲ πληθώρα καὶ σὲ πολὺ καλύτερη ποιότητα. « Ἦθελα λοιπὸν μόνον τὴν κλοπὴ τὴν ἴδια καὶ τὴν ἁμαρτία ». Εἶναι συγκινητικὴ ἡ ὁμολογία τοῦ Αὐγουστίνου : « Κοντὰ στὸ ἀμπέλι μας ἦταν μιὰ ἀχλάδια μὲ πολλὰ ἀχλάδια, ὅμως ἄσχημα καὶ ἀνούσια. Αὐτὰ λοιπὸν νὰ τὰ τινάζουμε καὶ νὰ τὰ πετάξουμε μακριὰ πέρα. ἐπήγαμε ἐμεῖς νέα παιδιὰ τὴ νύχτα δίχως ντροπὴ καὶ φιλότιμο. Καὶ ἀποκομίσουμε πολλὰ ἀπ' αὐτά, ὄχι γιὰ νὰ τὰ φάμε, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὰ ρίξουμε στοὺς χοίρους. Δὲν ἀγαποῦσα λοιπὸν τὸ ἀντικείμενο τὸ ἴδιο τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ τὴν ἴδια τὴν ἁμαρτία ». Τοῦτο εἶναι ποὺ τὸν πιέζει βαριά, γιατί, λέγει, « καὶ ὁ Κατιλίνας ἀκόμα δὲν ἀγαποῦσε τὰ ἴδια τὰ ἐγκλήματα του, ἀλλὰ τοὺς σκοποὺς ποὺ ἤθελε νὰ ἐπιτύχη μ' αὐτά. Τί ἀγάπησα λοιπὸν ἐγὼ ὁ ἐλεῖνός ἀπὸ σένα, κλοπὴ, ἐσὺ ἐγκλημα τῆς νύχτας, ποὺ ἔκαμα ὄντας δέκα ἕξη χρονῶν ; » Ἀγάπησε μόνον τὴν χαρὰ τῆς κακίας καὶ αὐτὴν, λέγει, ἔτρωγε μέσα του. Τὸ γενικὸ γνῶρισμα τῆς ἡλικίας αὐτῆς τῆς ζωῆς του ἦταν ὅτι ἔκανε, τοῦ ἄρεσε νὰ κάνη, ὅ,τι ἀκριβῶς δὲν ἐπιτρέπονταν. Εὐχαριστεῖ ὅμως τώρα τὸν Θεὸ ποὺ τοῦ συγχώρησε τὰ τελεσθέντα ἁμαρτήματα καὶ πρὸ παντός, γιατί τὸν προφύλαξε ἀπὸ ἄλλα. Στὴ χάρη τοῦ Θεοῦ τὸ χρωστάει ὅτι ἔλιωσε τίς ἁμαρτίες του μέσα στὴν ψυχὴ του, ὅτι τίς ἀφάνισε. Ὁμολογεῖ ὅμως ὅτι τὴν κλοπὴ ἐκείνη δὲν θὰ τὴν διέπραττε μόνος του· ἡ κακὴ συντροφιά ὀδηγεῖ στὴν καταστροφὴ τοὺς νέους ἀνθρώπους. (1) ἕνας παρακινεῖ τὸν ἄλλον.

Στὴν Καρχηδόνα, ὅπου τὸν ἔστειλαν οἱ γονεῖς του γιὰ σπουδές, παραδίδεται στὴν τρυφὴ καὶ τὴν ἡδυπάθεια. Ἐδῶ ὅμως γνωρίζεται μὲ τὸ ἔργο τοῦ Κικέρωνος Hortensius. Εἶναι τώρα δέκα ἐννέα ἐτῶν ὁ Αὐγουστίνος. Ὁ ἔρωσ πρὸς τὴ φιλοσοφία ἀνάβει μέσα του καθὼς μελετᾷ τὸ ἔργο ἐκεῖνο τοῦ Κικέρωνος. Ἡ Καρχηδὼν ἦταν ὡς τὰ τέλη σχεδὸν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους μεγάλο κέντρο σπουδῶν, ταυτόχρονα ὅμως ἦταν ξακουστὴ γιὰ ἀπεριόριστη ἀπαθλίωση τῶν ἡθῶν. Ψυχὴ μεγάλη ὁ Αὐγουστίνος φλέγεται τώρα ἀπὸ δύο πάθη, ἀπὸ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴ φιλοσοφία καὶ ἀπὸ τὸν ἔρωτα πρὸς τὰ ἐγκόσμια, πρὸς τὸ κάλλος τοῦ κόσμου. « Ἀκόμα δὲν ἀγαποῦσα, ἀλλὰ λαχταροῦσα γιὰ ἀγάπη. Ζητοῦσα ἕνα ἀντικείμενο τῆς ἀγάπης μου, γιατί λαχταροῦσα ἀγάπη... Ἐστειλες, Θεέ μου, μέσα στὴν ψυχὴ μου τὴν πεῖνα, (τοῦ πνεύματος) ἀλλὰ αὐτὴν τὴν πεῖνα δὲν τὴν αἰσθανόμενα, δὲν λαχταροῦσα ἀφθαρτὴ τροφή. Ἡ ψυχὴ μου ἦταν ἀρρωστη καὶ ὄρμησε πρὸς τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο, ὅλο ἐπιθυμία γιὰ τίς ἐλεεινὲς γοητεῖες, ποὺ ἔρχονται ἀπὸ τὴν ἐπαφὴ μὲ τὸ αἰσθητό ». Ἡ ἐρμηνεία τῶν ψυχικῶν καταστάσεων

καὶ παθῶν τῆς ζωῆς τοῦ Αὐγουστίνου γίνεται ἐδῶ μὲ τὶς ἔννοιες τοῦ Νεοπλατωνισμοῦ. Ὁ Νεοπλατωνισμὸς εἶναι τὸ μόνιμο ὄργανο τοῦ πνεύματος του. « Ἔτσι ἐμίανα τὴν καθαρὴ πηγὴ τῆς φιλίας μὲ τὴ λάσπη τῆς ἐπιθυμίας τῶν αἰσθήσεων καὶ ἐσκοτίσα τὴν ἀπαστράπτουσα αἴγλη τῆς μὲ ἠδυπάθεια τῆς κολάσεως ». Ὅμως ἡ γνωριμία του μὲ τὴ φιλοσοφία ἦταν ἓνα ἀντίβαρο. Ἐπίσης ἡ αἰσθητικὴ του διάθεση ἦταν μεγάλη, ἐστῶ καὶ ἂν τώρα τὴν κατακρίνει καὶ αὐτὴν. « Καὶ ὅμως ἀπὸ αὐταρέσκεια προσπαθοῦσα νὰ θεωροῦμαι λεπταίσθητος καὶ μορφωμένος ». Ἀκόμα ἡ μεγάλη του κλίση πρὸς τὸ θέατρο καὶ τὰ θεάματα, ὅπου, ὅπως λέγει, εὑρίσκει τὰ ἴδια του τὰ πάθη καὶ τὰ ἔναυσμά τους, ἦταν ὡς ἓνα βαθμὸ ἀντίρροπη τάση μέσα του, ὅσο κι' ἂν τώρα στὶς Ἐξομολογήσεις τὴν κατακρίνει. Εἶναι χαρακτηριστικὲς οἱ παρατηρήσεις τοῦ Αὐγουστίνου γιὰ τὸ αἰσθητικὸ συναίσθημα. Γιατὶ θέλει ὁ θεατὴς τοῦ θεάτρου νὰ βλέπῃ σκηνὲς τραγικὲς, ἐνῶ αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν θὰ ἤθελε στὴν πραγματικότητά νὰ τὶς ὑποστῆ; Ὁ θεατὴς θέλει νὰ συγκινηθῆ ὀδυνηρά, ἢ ὀδύνη, ὁ πόνος μάλιστα εἶναι ἢ ἠδονὴ τοῦ θεατοῦ. Ἀγαπιοῦνται λοιπὸν καὶ τὰ δάκρυα καὶ οἱ πόνοι; Κάθε ἄνθρωπος ὅμως τείνει πρὸς τὴ χαρά! Γιὰ τοῦτο ἀναρωτιέται ὁ Αὐγουστίνος: « Δὲν εἶναι τοῦτο μιὰ ἀξιοθρήνητη τρέλλα; » Ἐνῶ δηλαδὴ κάθε ἄνθρωπος τείνει πρὸς τὴ χαρά, νὰ θέλῃ καὶ τὴν ὀδυνηρὴ συγκίνηση; Ἡ αἰσθητικὴ ὅμως συγκίνηση, τοῦτο εἶναι ποῦ δὲν συλλαμβάνει ἐδῶ ὁ Αὐγουστίνος, εἶναι καθ' ἑαυτὴν σημαντικὴ, ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο ποῦ τὴν προκαλεῖ.

Στὴν Καρχηδόνα ὁ Αὐγουστίνος σπουδάζει τὴ ρητορικὴ. Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς πρώτους στὴ σχολὴ τοῦ ρήτορος καὶ χαιρέται γεμάτος ὑπερηφάνεια καὶ ἔπαρση γιὰ τὴν ἐπίδοσιν καὶ ὑπεροχὴν του. Αὐτὴν τὴν ἐποχὴ γνωρίζει τὸν Hortensius τοῦ Κικέρωνος. « Ἔπεσα ἐπάνω σ' ἓνα βιβλίον κάποιου Κικέρωνος, ποῦ τὸ ὕφος του τὸ θαυμάζουν ὅλοι, ὀλιγώτερο ὅμως τὸ πνεῦμα του ». Τὸ ἔργο τοῦτο, ποῦ ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ κορύφωμα τῶν διαλόγων τοῦ Κικέρωνος καὶ ποῦ ἐχάθηκε κατὰ τὸν Μεσαίωνα, ἔδωκε στὸ φρόνημα τοῦ Αὐγουστίνου ἄλλην κατεύθυνση. « ὠδήγησε τὶς προσευχὲς μου σὲ Σένα, Θεέ μου, καὶ ἄλλαξε τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιθυμίας καὶ τῆς λαχτάρας μου ». Ἀντίθετα πρὸς τὴν προηγούμενη φλόγα ποῦ τὸν ἔφερνε πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον, τὸν κυριεύει τώρα ἓνα καινούργιον πάθος πρὸς τὴν πνευματικὴν ζωὴν. « Ἐξαφνα κατέρρευσαν ὅλες οἱ μάταιες ἐλπίδες μου. Μὲ ἀπίστευτη ἐσωτερικὴ πυρὰ ἐλαχτάρισα τὴν ἀθάνατη σοφία ». Τὴν στροφὴν αὐτὴν πρὸς τὸ πνεῦμα ὁ Αὐγουστίνος ὁμολογεῖ ὅτι τὴν ὀφείλει στὸν Hortensius τοῦ Κικέρωνος. « Ἦδη ἄρχισα νὰ ὑψώνωμαι σὲ Σένα, Θεέ μου, γιὰ νὰ ἐπιστρέψω σὲ Σένα ». Ἦταν δέκα ἐννέα ἐτῶν καὶ ὁ πατέρας του εἶχε

πεθάνει δύο χρόνια πριν. Το βιβλίο του Κικέρωνος το μελετούσε αδιάκοπα, όχι για να τελειοποιήσει τη γλωσσική του ικανότητα, αλλά για να κατανοήσει το περιεχόμενό του. « Δέν ήταν η μορφή του αλλά το περιεχόμενό του που με έσαγήνευσε. Πόσο φλεγόμενα, Θεέ μου, πόσο ένθερμα λαχταρούσα από τη γη αυτήν να πετάξω σε Σένα, και δέν εγνώριζα τί είχες έν τῇ προνοία Σου για μένα ». 'Ο έρωσ ό φιλοσοφικός, όπως τόν περιγράφει ό Πλάτων στόν Φαῖδρον και στό Συμπόσιον, καταλαμβάνει τώρα έδώ τήν ψυχή και τό πνεῦμα τοῦ Λύγουστίνου. Δυνατός έρωσ πρὸς τόν κόσμο, που σκορπίζονταν πριν μέσα στα πάθη, και δυνατός έρωσ πρὸς τό πνεῦμα, που αρχίζει τώρα να συγκεντρώνεται πρὸς ιδανική κατεύθυνση — αυτά είναι τὰ δύο μεγάλα συναισθήματα που συγκλονίζουν τήν ψυχή τοῦ νέου Λύγουστίνου. « 'Η αγάπη πρὸς τή σοφία είναι εκείνο που οι "Έλληνες ονομάζουν φιλοσοφία. Αυτόν τήν αγάπη άναψε μέσα μου τό βιβλίο τοῦ Κικέρωνος ».

Τό έργο τοῦτο ανέπτυξε και έκρινε τὰ φιλοσοφικά ρεύματα τῆς εποχῆς τοῦ Κικέρωνος. Κατά τόν Λύγουστίνο η γνωριμία του αυτή με τή φιλοσοφία ήταν ένα μήνυμα τοῦ Θεοῦ πρὸς αυτόν, ήταν μιὰ προειδοποίηση. Για τοῦτο λέγει ότι μέσα στο έργο εκείνο αποκαλύπτεται τό ιαματικό μήνυμα τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ, τό μήνυμα που ἤλθε στόν κόσμο με τό στόμα τοῦ Παύλου. « Βλέπετε μή τις υμᾶς εἶσται ό συλλαγωγῶν διά τῆς φιλοσοφίας και κενῆς άπάτης κατά τήν παράδοσιν τῶν ανθρώπων, κατά τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου τούτου και οὐ κατά Χριστόν ». 'Ο λόγος όμως αυτός τοῦ Παύλου πρὸς Κολοσσαεῖς δέν ήταν τότε ακόμα γνωστός στόν Λύγουστίνο. « Όμως εὔρηκα στο μήνυμα εκείνου τοῦ βιβλίου ευάρεσκεια, γιατί με τό ὕφος του με άναψε ώσπου εἶνα πυρίνος από αγάπη όχι πρὸς αυτήν η εκείνη τή φιλοσοφική σχολή, αλλά από αγάπη πρὸς τήν ίδια τή σοφία. Και τή μεγάλη πυρά τῆς ψυχῆς μου τήν περιώριζε μόνον τό γεγονός ότι τό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ δέν ὑπῆρχε μέσα σε κείνο τό βιβλίο ». 'Ηταν αδύνατο, λέγει τώρα ό Λύγουστίνος, ένα βιβλίο που δέν είχε μέσα του τό ὄνομα 'Εκείνου, όσο αληθινό και λεπτό και αν ήταν, να σαγήνεύσει ολοτελῶς τήν ψυχή του, γιατί, προσθέτει, η νέα του καρδιά είχε ἤδη απ' αρχῆς με τό μητρικό γάλα απορροφήσει τό ὄνομα τοῦ Λυτρωτοῦ και τό κρατοῦσε σφιχτά στο βάθος της.

'Η 'Αγία Γραφή τόν καιρόν αυτόν τοῦ ήταν αντιπαθητική για τήν απλότητά της, τοῦ φαίνονταν κείμενο σχεδόν άπλοϊκό. "Όμως αποφάσισε τώρα να στρέψη τήν προσοχή του πρὸς αυτήν και να γνωρισθῆ με τὰ νοήματά της. Θαμβωμένος από τή φιλοσοφία έρχεται στη Γραφή με τὰ ίδια κριτήρια. « Μοῦ φάνηκε λοιπόν τότε η Γραφή άνάξια να συγκριθῆ με τήν αξία τοῦ Κικέρωνος ». Τώρα καταλαμβάνει